

**HORSENS-
HAMMER
ÅRBOG
1996**

Barn under krigen

Den følgende artikel er skrevet af Agnete Brittasius. Som det fremgår af artiklen, havde hun sit barndomshjem på Horsens Enge.

I dag er hun en kendt billedkunstner. Hendes arbejder har været vist på en lang række udstillinger i ind- og udland. Hun er ligeledes repræsenteret på en række museer. Her på hendes hjemegn har hun 7 arbejder på Liselund, og hun arbejder for tiden med en udsmykning til Horsens kirke (Langholt). Til efteråret deltager hun i udstillingen "Kulturland 96" i Aalborg.

Som det ses af artiklens indledning, er den skrevet forud for 50-års jubilæet for befrielsen.

Hst.

4. maj 1995 skal vi fejre, det er 50 år siden, Danmark blev befriet, og ved sådan en lejlighed kredser ens tanker naturligvis om, hvordan man selv husker krigen og besættelsen.

Jeg var barn under krigen. Fem år gammel da tyskerne kom til Danmark, og i de efterfølgende år oplevede jeg besættelsen så intenst, som netop børn i den mest modtagelige alder oplever tilværelsen og ser meget mere, den de voksne tror. Min første erindring fra krigen er 9. april 1940. Min mor, min 1 år ældre bror og jeg stod ved indkørslen til mit barndomshjem beliggende Horsens Enge pr. Langholt, lige præcis der, hvor Langholtvejen svinger fra Halsvejen. Vi stod og kiggede op efter de store sorte flyvemaskiner, som fløj henover os. Min far og en nabo kom til, og naboen svingede kasketten og råbte "velkommen", men min far fik meget hurtigt og bestemt gjort ham opmærksom på, at det ikke var engelske, men tyske flyvere, og jeg forstod, at det var noget meget, meget alvorligt, der var sket. Længere op ad dagen kom så de lange kolonner - først af biler, kanoner og tanks - efterfulgt af soldater til fods.

Danmark var besat.

Om varemanglen satte ind med det samme husker jeg ikke. Levefoden var jo meget lille dengang, sammenlignet med, hvad vi kender til i dag, men knapheden på de daglige fornødenheder gav kreativiteten et ordentlig skub opad. Kvinderne syede om og trævlede strikkede trøjer op og strikkede strømper og vanter af garnet. Jeg havde en ugift faster i København, som 2 gange om året sendte kasserede kjoler og trøjer, som mor syede om til mig. Det gav lidt status, at tøjet kom fra København! Mor lavede "smør" af en opbugning med saft og reven gulero i. Alverdens grynsorter blev blandet i brødet, især husker

jeg et brød, der var tilsat sagogryn, som gav en sjov nopret overflade.

Til jul bryggede mor øl. Et år havde øllet en mærkelig bismag, som vi fandt ud af stammede fra gryden, som øllet stod og gærede i. Det var en meget stor emailleteret gryde, og der var gået et lille stykke emaille af, og det bare jern gav øllet en bismag, men det blev da ikke kasseret af den grund. Kartoffelmel blev fremstillet ved, at man pr. håndkraft rev en masse kartofler ned i et kar med vand, og melet bundfældede sig så og blev i flere dage derefter båret ud i solen til tørring, - men det blev nu ikke særlig pænt, det var nærmest gråt. Noget af det mest afskyelige, synes jeg var, når der skulle brændes korn til kaffe. Det stank simpelthen i hele huset, og smagen var heller ikke for god. Sæbe blev fremstillet af selvdøde dyr. En lille gris eller en kalv plus nogle kemikalier blev kogt i gruekedlen. Det øverste lag blev meget hårdt og blev skåret i stykker til håndsæbe, og nedenunder var der så "blød sæben" til vask og rengøring.

Alle disse hverdagens gøremål forbandt jeg som barn ikke direkte med krigen. Og varemanglen skænkede vi ikke mange tanker. Vi blev fortalt om alskens herligheder i form af friske og tørrede frugter fra fjerne lande - mor fremstillede også selv svesker og rosiner - men når de voksne med længsel talte om disse ting, lyttede vi som til "Tusind og een nat", det var for os eventyr ikke virkelighed. Krigen var de lange rækker af tyske soldater - flyvemaskinerne - og aller-
 værst luftalarmerne. Det at blive vækket af sin søde slummer og få besked på, at vi skal ned i viktualiekælderens, fordi der er luftalarm, fik mig til at blive stiv af skræk. Vi sad time efter time og lyttede efter flyvemaskinerne og ofte regnede granaterne ned på pandepladerne.

I skolen, hvor min bror og jeg gik i samme klasse, - nemlig Horsens Søndre Skole i daglig tale Rærup Skole, gravede eleverne - selvfølgelig under lærerens ledelse - et beskyttelsesrum ude i en lille skov, der hørte til skolen, og vi fik instrukser om, hvordan vi skulle forholde os, dersom der blev alarm, når vi gik til og fra skole, og dersom der kom troppetransporter, skulle vi gå ned i grøften, for ikke at irritere eller være i vejen. Alle disse instrukser var nødvendige og fornuftige, men på os børn virkede de sådan, at vi altid var bange for luftalarm og for de lange rækker af tyske soldater. Soldaterne gjorde selvfølgelig ikke os fortrød, men bange for dem var vi, og især gruede vi for de talrige husundersøgelser,

som fandt sted især i krigens sidste år, hvor der på egnen var en englænder, som skiftede fra hus til hus. Han har muligvis været i Danmark med en våbentransport, og hans fly var blevet skudt ned, og han ventede nu på en lejlighed til at komme hjem eller over til Sverige, men indtil da holdtes han skjult i de forskellige ejendomme og huse, og selvom det var absolut hemmeligt, vidste vi børn altid, hvor han var netop nu, og derfor var vi rystende angste for husundersøgelserne.

En dag vi gik fra skole, observerede vi, at en husundersøgelse var i gang, og min bror og jeg skyndte os hjem for at binde vores hund. Den blev altid komplet rasende, når der var husundersøgelse, og tyskerne havde truet med at skyde den, så vi skulle sørge for, at den stod bundet i laden. Ved denne lejlighed her havde jeg oparbejdet en så stor angst, at da tyskerne kom ind på vores gårdsplads, kravlede jeg ind under mors og fars dobbeltseng, og selvfølgelig kiggede en soldat netop der. "Bist du angst" spurgte han. Udover "Heil Hitler", som vi endelig ikke måtte sige, blev det mine første tyske ord. Soldaten strakte hånden frem og trak mig ud, og sammen gik vi ud i køkkenet, hvor han satte sig på en taburet og frem af inderlommen tog han et fotografi af en dame med en lille pige på skødet, og mens tårerne løb ned af kinderne på den tyske soldat, begreb jeg ikke et muk af det hele. Hvorfor var han her, når han hellere ville være der?

Øvelser holdt tyskerne mange af, og da vores ejendom lå på et strategisk gunstigt sted i forhold til Rørdal Flyveplads, foregik det tit der omkring og ofte med en kanon placeret på gårdspladsen. Een øvelse husker jeg som meget dramatisk. Da min bror og jeg kom fra skole, stod der en kanon på gårdspladsen, så vi sneg os ind langs huset, og i bryggerset var der en masse blod. Jeg troede helt sikkert, at der var blevet skudt med kanonen, og hvor var mor og far? Senere viste det sig, at en landmand var kommet kørende i hestevogn, og hestene blev skræmte af al den larm og de mange mennesker, så de løb løbske, og manden faldt af vognen og slog sig.

Luftkampe mellem de engelske og tyske jagere var forfærdelige. En dejlig sommerformiddag var der luftalarm og senere afblæsning, men englænderen var ikke kommet væk, og pludselig kom han strygende meget lavt, - så lavt at han smuttede under telefontrådene lige øst for vores ejendom. Min mor kom cyklende og måtte springe af - naturligvis chokeret - men kort efter var hun i balance igen. "Der skete jo ikke noget" - var hendes kommentar.

Ved en anden lejlighed, hvor der var blevet skudt både en engelsk og en tysk jager ned, gik min bror og jeg en lang tur ned til en mer-gelgrav for at sætte "tat" for ål, og der på skrænten fandt vi en handske med en hånd i. Børn af i dag har jo så ofte set den slags på TV og i film, så de vil vel sige "og hvad så"? Men for mig var det rædsel over alle rædsler, og i årene efter, ja, selv som voksen har denne episode forfulgt mig som et tilbagevendende mareridt.

Bilerne kørte jo med generatorer, og vi børn tjente en ekstra skilling ved at samle grankogler og sælge dem til bilisterne. Min bror var mest flittig til det, for der var mange kilometer at gå, for at komme til en onkels skov, hvorimod jeg tjente penge ved at plukke hyben til naboerne. En anden ting, som jeg husker fra krigen, var den kendsgerning, at man skulle aflive gråspurve og krager, for de måtte ikke spise kornet på marken. Min far var medlem af jagtforeningen, som forestod aflivningerne, og vore skolekammerater skulle aflevere æg og fugleunger hos os, og det syntes vi selvfølgelig var spændende.

De hårde kolde vintre gav en ekstraindtægt til mændene via snekastning. Sneen blev skovlet og stablet op ved vejsiden, og der var så meget, at det nåede telefontrådene. Husene var dårligt isolerede, så vi måtte sove i stuen, som var eneste sted, der blev opvarmet. Vi var heldige og havde en vandpumpe inde i bryggerset, og når den blev pakket ind, kunne den holdes frostfri, og naboerne kunne hente vand hos os, da man de fleste steder, havde en vandpost i gården, og den var bundfrossen. Mørklægningsgardinerne af papir var skrøbelige, men vi lappede og limede sammen, for de skulle jo være der. Der var udgangsforbud, men det blev ikke helt overholdt, for naboskabet stortrivedes i krigens tid. På min hjemegn spillede man ludo, så vi sneg os om aftenen over markerne, da vi jo ikke kunne benytte den slagne vej.

Fodtøj var et meget stort problem, men et år til jul forærede farfar min bror og mig hver et par rigtige skistøvler. Det var en luksus, som ellers kun overgik børnene fra "Vester Laden", den store gård, hvor nu det store kraftværk ligger. I julegave fik vi også et par sneskøjter hver, så vi nød vel nok den vinter, lige indtil hesten spiste den ene af mine skøjter, den var jo af træ og god at gnave i! Modstandsbevægelsen kom også til egnen, og vi vidste, at når ambulancen kørte til "Vester Laden", var der ikke tale om sygetransport, men våbentransport. Den sidste mindelse fra krigen er ret dramatisk, idet en tysk jager faldt ned på vores mark. Heldigvis var piloten

uskadt, men flyvemaskinen var nærmest pløjet ned i jorden. Der blev sat vagt, og een var flink og lod os børn prøve at sidde i cockpittet. Næste dag blev flyvemaskinen trukket fri og transporteret ned til ejendommen og skulle skilles ad, og en stor lastvogn skulle transportere den væk. Ved denne operation gik der hul på et rør, og benzinen fossede ud. Kostbare dråber på den tid, så mændene kom løbende med tromler og dunke og fik fyldt op. Da bilen skulle køre ud fra marken, kørte den i grøften, og befalingsmanden, der havde kommandoen på dette tidspunkt, opfyldte alle de forestillinger, jeg havde om en "gal tysker".

Vores vigtigste informationskilde var radioen - med akkumulator. Vi hørte BBC, og den aften befrielsesbudskabet kom, var radioens akkumulatorer til genopladning, så far var gået over til naboen for at høre udsendelsen fra London. Far kom og hentede os, og vi samledes hos en nabo, hvor konen lynhurtigt lavede en lagkage og skummede fløden af mejerispanden og fandt dadler frem, som hun havde modtaget i en pakke fra Amerika. Hun havde gemt dem længe til denne begivenhed, så de var hårde som sten, men lagkagen var god. Vi havde ikke et dannebrogflag, så vi tegnede flag og satte på ruden. De tyske soldater, som havde boet på egnen, og som vi kendte ret godt, var lige så lykkelige og glade over befrielsen, og glædede sig til at skulle hjem. De styrtede afsted og efterlod våben og andet grej rundt om i lader og udhuse, og det sidste jeg vil fortælle om, er, at mit hjem blev opsamlingssted for tyskernes efterladenskaber, og i tiden efter befrielsen hobede håndgranater, stålhjelme, gasmasker, geværer og meget mere sig op i vores bryggers, og dette sammensurium af dødsensfarlige ting, har fæstet sig i min erindring som en slags monument over de 5 onde år.

Agnete Brittasius

Da lyset kom til Vodskov

Det følgende bygger på nogle notater til et foredrag, som årbogens redaktør Johs. Høgsted Jensen, holdt ved generalforsamlingen i Vodskov El-forening (torsdag den 21/3 1996).

Hst.

Vi har i vore dage vænnet os til elektriciteten i en sådan grad, at vi ikke længere undrer os over denne energikilde. Vi tager det som en selvfølge, at blot vi betaler regningen fra transformatorforeningen, så er et tryk på kontakten nok til at sørge for belysningen i vore hjem, og et tryk ligeledes nok til at starte den store maskinpark, vi alle har derhjemme: Vaskemaskine, el-komfur, fryser, køleskab, kaffemaskine, radio og TV, video, og hvad vi ellers har i vore huse. Og vi har hurtigt vænnet os til alt det nye.

I 1956, da min kone og jeg kom her til Vodskov, var man lige begyndt at kunne leje en el-vaskemaskine nede hos Samuelson. Han kom med den og hentede den. Det var en dejlig ting. Hidtil havde vi jo brugt gruekedel og vaskebræt. Samuelsons vaskemaskine var et stort fremskridt dengang. I dag virker det lidt gammeldags i forhold til det, vi kender i dag: En vaskemaskine i hvert hjem. Eller kaffemaskinen. Den har jo også vundet indpas i en vældig fart og er i dag helt uundværlig.

Vi har alle hurtigt vænnet os til alle de kære maskiner og kan vanskeligt forestille os, hvilken revolution det var, da det elektriske lys første gang blev tændt her i Vodskov den 20. august 1920. Det må have været en enorm oplevelse.

Hvordan havde man egentlig klaret sig indtil da?

1. Belysningen klarede man med petroleum, karbid og tællelys.
2. I stedet for el-kraft på fabrikker, værksteder og ved landbruget hjalp man sig med vindmøller, hestgange, dampmaskiner, petroleumsmotorer m.v. Ikke mindst dampmaskinen fandt stor anvendelse. Tænk f.eks. på gamle billeder fra fabrikskvarterer med en skov af skorstene. En skorsten fra hver dampmaskine.

Omkring 1. verdenskrig gik der et sus af forventning hen over Danmark. Nu skulle hele landet have elektricitet. Et stort spørgsmål var dengang de kommende el-værkers størrelse. Skulle hver lille

landsby have sit eget el-værk eller skulle man satse på store værker, der kunne være fælles for et større område. Decentral eller central ordning. Nogle steder valgte man den decentrale løsning. I f.eks. Åbybro og Gandrup lavede man små lokale værker. Også i Vodskov/Langholt tumlede man med planer om et lille lokalt værk, uden at der kom noget ud af det. Det skal dog tilføjes, at man oppe på anstalten havde et lille el-værk, der leverede strøm til afdelingerne (iflg. Chr. Jørgensen, Mariendal, Vodskov).

Det blev dog ikke den decentrale løsning, der sejrede, men derimod tanken om stordrift. Man dannede NOAE (=Nørresundby Oplands Andels Elektricitetsforsyning) efter en lang mødekampagne, der skulle overbevise folk om fordelene ved stordriften. Den dengang så kendte sagfører Olesen, Vodskov, deltog iøvrigt i denne kampagne. I prg. 3 i vedtægterne for NOAE står der:

"Selskabet anlægger 1)Højspændingsledninger,
2)Transformatorstationer og 3)Lavspændingsledninger og fremskaffer elektriciteten ved køb fra bestående værker eller ved anlæg af egen central".

NOAE var et forsyningsselskab og fik aldrig eget værk. Man købte strømmen. I første omgang hos Nørresundby Elværk. Derefter fra andre leverandører.

Transformatorforeninger skød nu op, også i Vodskov. Den ældste forhandlingsprotokol er lidt nøjsom med oplysninger, om hvornår foreningen startede, og hvornår der kom strøm til Vodskov. Dog har man i 1921 skrevet om en generalforsamling i 1920, hvor følgende bestyrelse blev valgt:

Gårdejer Søren Jensen, Nygård, 17 stemmer

Fhv. gårdejer P.M.B.Krogh, Vodskov, 14 stemmer

Skomagermester L. Olesen, Vodskov, 12 stemmer

Bygmester P. Jensen, Vodskov, 12 stemmer

Sagfører A. Olesen, Vodskov, 11 stemmer

Ved et efterfølgende bestyrelsesmøde blev sagfører Olesen valgt som formand.

I et jubilæumsskrift fra NOAE (1944) står skrevet "20. august 1920 blev der sat spænding på anlægget, og de enkelte stationer blev så tilsluttet efterhånden, som de blev færdige".

Ser man på et kort over højspændingsanlægget, vil man se, at Vodskov transformator-station ligger som en af de første på højspændingsnettet. Deraf kan man vel slutte, at vi fik lys her i Vodskov den 20. august 1920. Vodskovs første transformator lå iøvrigt på Drøvten. Det var dog ikke alle, der fik installeret den nye elektricitet. Den var for dyr, var der nogle, der mente. Installatør Tyrrestrup kan fortælle, at en del først fik tilslutningen i 30'erne. Den sidste kom til lige efter krigen.

Johs. Høgsted Jensen

Tuschtegning af Karl Nielsen: Gammel Sæbyvej ved Vodskov, Hammer Bakker.

Håndværkere i Horsens omkring 1900 (2.del)

I HORSSENS-HAMMER ÅRBOG 1995 BRAGTE VI FØRSTE DEL AF ANKER ENGQVISTS BERETNING OM "HÅNDVÆRKERE I HORSSENS OMKRING 1900".

VI BRINGER HER DEN AFSLUTTENDE DEL AF BERETNINGEN.

HST.

En stor opgave:

1906 købte Jens Peter Albrechtsen, en søn fra Østergaard i Lyngdrup, købmandsgården, hvor Martin Davidsen havde haft forretning gennem mange år.

Der blev lavet tegninger og indforskrevet murere og tømrere fra Nørresundby til at opføre en helt ny forretnings- og beboelsesejendom i to etager, med butikker i stueetagen og beboelse på første sal. den blev opført af røde sten og fuget samt tækket med skifer. Far fik den store opgave at lave inventar til butikkerne. Han skulle jo oparbejde alt med håndsav og høvl ene mand. Han havde ikke andre maskiner end en båndsav, han selv havde stykker sammen af tilfældige ting fra andre maskiner, f.eks. et svinghjul fra en håndtærsker og et cykelhjul. Den skulle trækkes med håndsving eller trædes med fodpedaler. Det var jo svært at bruge den, når der skulle hjælp til, så han købte en motor fra en motorcykel af Cykel-Lars. Når den skulle startes, måtte saven først sættes i omdrejninger med håndsvinget, og når så saven kørte kunne motoren starte. Det hjalp jo betydeligt. Også en boremaskine blev påsat saven, så han kunne bore huller på en let måde. Den drejebænk, som han havde fået med værkstedet, blev aktiveret med fodkraft, når der skulle drejes noget

Butiksindretning på den tid:

Der var tre afdelinger. Almindelige kolonialvarer og husgeråd. Så en afdeling med manufaktur og en afdeling med støbegods. En del af det gamle inventar blev anbragt i baglokalet. De skuffer, der tidligere havde været til mel og gryn, blev nu fyldt op med farver til at lave maling af. Også forskellige andre varer blev opbevaret i det gamle inventar. I baglokalet var der desuden en tønne med fernis også til maling. En stor dunk med terpentin. En anden tønne med sirup og et anker med brændevin. Hygiejne var der ikke så meget af. Også petroleumspumpen var der i lokalet.

I kolonialbutikken var der skruet kroge i loftet. Her hang alt hvad der havde hank eller ører. Petroleumsdunke af forskellig størrelse. Staldlygter og kedler. Pander og gryder. Kander, ja endog natpotter. I montre med glas for var der porcelænsting som tallerkener og kopper, samt glasting af forskellig art. I skufferne var der mel af forskellig slags. Sukker og gryn, krydderier m.m. I bagreolen stod der flasker og margarine og smør i dritler. Ligesom ost og spegepølser. Alt blev vejjet ud, mens kunden så på det. På disken stod der to vægte. an havde lodder: 1/2 punds, 1 punds, 2- og 4 punds, ja også 5 punds lodder, som man satte på den ene vægtskål og varerne på den anden, mens man vejede varen af. Mel, gryn og margarine, ja også sæbe og ost og spegepølse blev skåret til så stort et stykke, kunden ville købe.

Lige inden for døren stod der en rund beholder, hvor man kunne vælge en stok. Alle mænd gik med stok. En egekæp eller en spadserestok. Også piske til heste kunne man købe. Kaffebønner blev solgt som hele bønner, så husmoderen selv kunne male kaffebønnerne hjemme, men også malet kaffe blev der solgt. Malingen af bønnerne blev foretaget med en stor håndtrukket kaffekværn, som også stod i forretningen. På gulvet lå der reb af forskellig størrelse til tøj og skagler til seletøj. Det blev målt ved, at man favnede så og så mange favn op. Andre ting som grimer til køer og heste. Ja, endog klipfisk lå der i store stykker og spegesild i store tønder. Jo, det var en blandet landhandel.

I den næste butik solgte man manufakturvarer. På hylderne lå der tøj og lærred og i skufferne bændler og sytråd, ja, alt hvad en husmor skulle bruge til syning i hjemmet. Også hatte til damer og herrer kunne man købe der.

I den tredie butik havde man kakkellovne, komfurer og andet støbegods til et hjem. Ude i et pakhuis havde man korn og grutning, og alle slags grovvarer. Svesker og rosiner kom i store kasser, som blev tømt ind i skuffer i butikken. Mel og gryn kom i store sække og blev også fordelt i skufferne. Øl blev solgt i ankre og halvtønder.

En særlig sag skal lige nævnes. Der var flere kunder, der var vant til at få en dram, når de kom til købmanden, så der stod et par små glas i bagreolen, så den, der ville have en dram, kunne få den gratis. Ligesom der var en tobakskasse med to rum og skydelåg. I det ene rum var der røgtobak, i det andet skråtobak, også det blev udleveret gratis. Ligesom et kræmmerhus med bolcher var der kutyme for, at der skulle være i de store leverancer.

Anden virksomhed:

Over for købmandsgården lå der en lille ejendom med lidt jord til. Der boede BLEJS-JØRGEN JØRGENSEN, der var gift med BLEJS-TRINE (Kathrine). Jørgen havde to køer og to russerheste. Han gravede tørv i mosen og solgte dem til folk, der ikke havde mosejord. Jørgen kørte alt for folk, og han pløjede for dem, der ikke havde heste. Også kørsel med lig påtog han sig. Han var en lille sjov mand, der altid havde et lunt ordforråd til alle. Trine var hjælpsom på mange måder, især hvis der var en fødsel på vej. Hun har været til stede ved mange børnefødsler. Også ved min fødsel, var BLEJS-TRINE der. De solgte ejendommen i 1912 til skrædder Christiansen. Han boede der kun en kort tid, fordi han måtte ind i tjenesten for sikringsstyrken, da krigen brød ud. Hans kone og deres to børn flyttede til Aalborg til hendes forældre. Da Blejs-Jørgen og Trine rejste til Horsens købstad græd mor. Hun og Trine havde haft meget med hinanden. F.eks. købte mor mælk ved Trine, når hun havde malket sine køer. Hvor mange børn Jørgen og Trine havde, husker jeg ikke, men en af deres børn kender jeg, det var BLEJS-STINE (Kristine). Hun blev gift med en skrædder, der kom fra Klitmøller på vestkysten. Skrædder Christian Nielsen havde været udsat for et uheld, så hans ene ben var kortere end det andet, og hvad skulle en ung mand, der var halt, i lære som? Han måtte blive skrædder. Da han kom til byen, blev han og Stine gift og flyttede ind i "Stalden".

Stalden var et hus, som hørte til Møllergård i Lyngdrup. Det var bygget midt i byen på en grund, der var så stor, at huset lige kunne stå der, og en vogn kunne holde på grunden. I huset var der plads til, at to heste kunne stå der i stalden. Desuden var der en lille gang, to stuer og et lille køkken. I stalden var der en gruekedel, hvor man kunne vaske tøj. Der havde været en kone i huset, som skulle passe på det, og når man så kom til byen fra Lyngdrup, kunne man få hestene i stald, mens man gik til kirke, eller andet. Inde hos konen kunne man så skifte fra kørepels til pænere tøj og så gå ud i byen. Der var en brønd i Stalden. Da nu Christian og Stine flyttede ind, begyndte han at sy for folk, men tillige solgte han fisk, som han købte fra sin hjemby Klitmøller. I de første år kørte han ud til folk med fisk på en trillebør, men efterhånden som de fik børn, der kunne bringe fisken ud, solgte han fisk fra stalden. Fisken blev solgt, som den var lige fra havet. Husmødrene måtte selv rense og flå fiskene.

På samme tid skulle der oprettes en telefon-central i byen. Stalden lå bekvemt, så der blev installeret en central, så nu var Christian og Stine centralbestyrere. Der var ikke så mange numre at holde rede på. Nr. 1 havde præsten, nr. 2 var stationen. Nr. 7 var købmand Larsen. Nr. 11 købmand Albrechtsen og nr. 17 havde Brugsen. Ellers kan jeg ikke huske numrene. Men Christian kunne huske en masse numre, også i Aalborg og i oplandet, så når man ringede op, sagde man bare navnet på den, man ville snakke med, og så ringede Christian op, og forbindelsen var i orden.

Som nævnt fik de børn. Først Johannes, så Kathrine, opkaldt efter sin bedstemor. Derefter kom Aksel og Henry, der var lige gammel med mig med 6 dages forskel. Senere kom Gerda og Else. Else blev uddannet centraldame og fik centralen efter sine forældre.

Der blev jo snart for lidt plads i Stalden, så da skomager Jensen ville flytte, købte centralbestyreren hans hus og centralen blev flyttet derind. Nu var der jo også mange flere, der havde telefon, men Christian solgte stadig fisk. Han fik lavet en trækvogn, så drengene kunne hente fiskene ved toget, og så solgte han fisken ved at telefonere rundt, så børnene kunne fordele den til kunderne. Christian og jeg havde fødselsdag på samme dato 25. juli. Da jeg begyndte at gå i skole, måtte jeg jo ind at ønske tillykke og fik så en snak og en kage. Else havde fødselsdag samme dag, som min far. Det kom til at koste ham penge, for når han skulle ønske Else tillykke, måtte han jo finde en skilling til hende.

Andre skræddere i byen:

Jens Thomsen solgte, da han havde købt barakken og fået den stillet op, sit hus, hvor han havde haft forretning tidligere, til skrædder Kristiansen. Skrædder Kristiansen fik snart en god forretning. Hans kone Mine hjalp ham med at sy, og hun solgte også tøj, både til habitter og til konerne i byen, som selv syede. De havde også flere børn, flest piger og en dreng. Navne husker jeg ikke.

En anden skrædder, Christiansen, købte BLEJS-JØRGENS hus i 1912, men han blev ikke i byen, for han måtte ind som soldat da verdenskrigen begyndte. Hans kone og de to drenge de havde flyttede til Aalborg til hendes forældre. Et tilfælde, at de to skræddere hed det samme med den forskel, at den ene havde Kr., mens den anden havde Ch, som forbogstaver.

Missionshuset "EMMAUS":

Før århundredskiftet blev der bygget et missionshus i Horsens. Det var et stort hus efter den tids målestok. Chr. Rasmussen var bygmester. Huset indeholdt en stor sal med hvælvet loft, stor talerstol, men bænke til siddepladser. Bænkene havde dog rygstød. En stor kakkelovn gav varme til salen. En lille sal kunne, når der var mange til møde f.eks. ved missionsmøderne (vækkelsesmøder), lægges til ved at åbne dørene ind til lille sal. Pastor Peder Chr. Jensen havde konfirmander i den lille sal på min tid, men min far, der også gik til præst hos Peder Chr. Jensen, som det første hold konfirmander, har fortalt, at de var på loftet over den lille sal til konfirmationsforberedelse. Det blev imidlertid lavet til køkken, så man kunne lave kaffe til møderne. Der var lidt udenomsplads ved huset, så børnene, der gik i søndagsskole, kunne lege lidt der. Retiraden var anbragt i den vestlige side af grunden.

Bagere i Horsens:

Vest i byen boede en bager. Han blev kaldt BAGER-HANS SØRENSEN og hans kone BAGER-LAURA. De var gamle folk, da jeg husker dem, men de havde et stort hus med bageovn i bryggerset. De bagte brød til folk, der ikke havde bageovn selv. Både rugbrød og sigtebrød. Men helt på gammeldags måde. Så kom der en rigtig bager til byen. Han fik bygget hus med bageri og butik lige over for Missionshuset. Han hed Lars Peter Larsen. Han og hans kone og to voksne døtre hjalp til både i bageriet og butikken. Man havde åbent til langt ud på aftenen. Hans søn kørte brødvogn ud til gårde og huse uden for byen. Man bagte både rugbrød, sigtebrød og franskbrød samt kager og småkager. Ved Fastelavn blev der bagt fastelavnsboller som skolebørnene gik fra hus til hus med og solgte for bageren. De fik procenter af salget.

Snedker-Niels og Snedker-Anna:

1907 købte min far så værksted og grund af Bette-Anton. Far blev på det tidspunkt allerede kaldt Snedker-Niels, og da far og mor blev gift fik mor også snedkernavnet på sig, og det holdt til de døde. Nu skulle der bygges beboelse i tilknytning til værkstedet.

Beboelsen indeholdt: Gang, tre små stuer, køkken med komfur og køkkenbord med låger for. Det var ikke almindeligt hos andre, og når det blev forevist, sagde man med let skjult misundelse: Ja, men han kan jo lave det selv. I køkkenbordet var der også vask tilsluttet kloak og en skuffe til bestik. Heller ikke noget, der fandtes andre

steder. I huset var der tillige spisekammer og kælder, samt bryggers med gruekedel. Her vaskede mor vores tøj, og bryggede øl i kar, som far lavede til hende. De havde ikke nogen brønd, men fik vand fra Bette-Antons brønd. Det fik dog en brat ende, for da de fik børn i 1912 og der blev mere at vaske, syntes Bette-Antons kone, at det blev for meget af deres vand, der gik til mors vaskeprogram, så far bestemte sig til at grave deres egen brønd. Derom er der skrevet andet steds, så den sag går jeg lidt udenom her. Der var meget at lave i værkstedet, men den 4. oktober blev de gift i Horsens kirke. De tog straks fat begge to i værkstedet. Når de havde spist morgenmad, gik de i værkstedet og høvlede det ru træ med Okshøvlen. En Okshøvl skulle trækkes og skubbes af to, men det var en stor hjælp for far at få det ru høvlet af træet, så han kunne pudse færdigt senere. Også når noget skulle samles, var det godt at være to om arbejdet. Mor blev imidlertid hurtigt gravid og den 25. juli 1908 blev jeg født. Jeg groede jo til, og da jeg begyndte at gå, måtte de binde mig ved loftstrappen, for ikke jeg skulle gå i vejen og komme noget til. Gertrud syntes, at det var synd, at jeg skulle bindes, men der var ikke andet råd. Der var altid travlt til jul. Det sidste, der blev lavet, var at sætte billeder i ramme, det var jo let at gå ind i stuen for at lave dette. Mor pudsede glassene, mens far satte det i rammerne, det var i 1908, da jeg var et halvt års tid gammel. De var i gang med arbejdet, men pludselig syntes de, der var noget i vejen med mig. Så kom de i tanker om, at den sprit, som mor brugte til at pudse glassene med, fordampede i stuen, så jeg ikke kunne få luft. De fik hurtigt åbnet dør til det fri, og så kom jeg da til mig selv igen, men en forskrækkelse, havde de fået.

1908 blev fars bror udlært som gartner. Han blev senere kaldt GARTNER-KARL. Han måtte hjælpe far på værkstedet, og i 1909 havde de så travlt på værkstedet, at Karl måtte hjælpe far hele efteråret. Der skulle nemlig laves 11 karlekammerskabe og 4 kommoder til levering 1. nov. Skabe og kommoder skulle jo også males, og det gjorde far jo også. Han havde stor evne til at skelne farver, og han kunne male Mahogni og Nøddetræ så det lignede de rigtige træsorter. Der boede også en anden snedker i byen. Han var fynbo og udlært som møbelsnedker. Han havde ikke forretning, men et lille værksted, hvor han reparerede møbler. Hans egentlige virke var på LANGHOLT, hvor han snedkererede for godsejeren, samt hjalp med alt inde i hovedbygningen, såsom at hænge gardiner op. Så han var ikke konkurrent til far.

SNEDKER-JENS PETER var ikke snedker. Han og hans kone ejede en ejendom i midtbyen. Han kunne lave alt på en gård. Han lavede vognene i stand, han lavede smedearbejde og kurvemagerarbejde, ja alt hvad der var brug for både ude og inde. Deres datter Signe giftede sig med CHRISTIAN HOVALDT. De to familier boede i samme hus til de gamle døde. Der er sagt, at der aldrig var et ondt ord mellem de ældre og de unge. Jens-Peters kone passede det derude, mens datteren passede det derinde. De spiste ved samme bord. Signe (SINE) og Christian fik to børn, som også voksede op der. På et tidspunkt blev der opstillet en vindmotor ved ejendommen. Den trak kværn og tærskværk og en båndsav, som Jens Peter kunne betjene, når han arbejdede med træ. Jeg var en stor dreng, da SNEDKER-JENS PETER døde. Farbror havde en del krans, der skulle afleveres ved båren, der stod i vognporten. Det var den gamle kone, der tog imod kransene, og da de var arrangeret, spurgte hun: I vil da se liget? Det var første gang, jeg så et lig, men Jens Peter lå da smukt i kisten.

En anden, der arbejdede med træ, var JENS HOVALDT. Han var i familie med Chr. Hovaldt, der lige er nævnt. Jens Hovaldt skar træheste til legetøj for drenge. Han sad inden for vinduet og skar sine heste og malede dem med seletøj og sadel. Jeg har aldrig set ham gå ud, han var jo gammel, da jeg kendte ham. Hestene han skar var nok noget tynde, men alligevel var det da heste.

Horsens Mejeri:

1910 blev der bygget mejeri i Horsens. Bønderne havde kørt deres mælk til Kinnerup andelsmejeri, men nu syntes de, at der var for lang transport dertil. De kunne dog ikke enes om at bygge andelsmejeri, så en af gårdejerne købte en grund af JENS HEDEGÅRD og byggede mejeriet. Han antog en mejerist Johansen til at drive mejeriet. Det var dog kun et års tid, så købte Johansen mejeriet. Nu kunne der sælges mælk til de omboende husholdninger. Det var Johansens kone, der solgte mælken ved at udmåle den med litermål fra en spand. Nu kunne der stå en lang række af koner, der ventede til den første mælk var kommet. Jeg havde en stor glæde af at stå og se på den store dampmaskine, som trak centrifuge og andre maskiner i mejeriet. Maskinen stod inden for et vindue, der vendte ud mod gaden.

Filialen:

Så snart købmand Albrechtsen hørte, at der skulle bygges mejeri, købte han en grund på den anden side af vejen, for at bygge en forretning der. Den blev kaldt FILIALEN. Nu kunne han udvide sin kundekreds til også at omfatte dem, der besøgte mejeriet. Da han efter første verdenskrig gik konkurs, begyndte han at handle fra Filialen og fik bygget beboelse og udvidet, så der blev en købmandsforretning der, som er der den dag i dag.

Vejarbejder:

Der var jo kun grusveje gennem byen på den tid. Om efteråret og vinteren var vejene slemt opkørte, og derfor havde kommunen ansat BETTE-PETER NIELSEN til at varetage pasningen af vejene. Langs vejen lå der med mellemrum grusdynger, her hentede Bette-Peter gruset med en trillebør og udbedrede hullerne i vejen på den måde. Også oprensningen af vejgrøfterne tog han sig af, til han blev en gammel mand. Var der for meget at lave for ham alene, så antog han en mand til hjælp. Også han var en slags håndværker i Horsens.

Nye Tider:

1912 købte SMED-WOLLE og far petroleumsmotor. Smeden for at kunne få boremaskine og drejebænk til at fungere. Far for at få nogle snedkerimaskiner i gang. Han havde ikke spor forstand på at benytte snedkerimaskiner, alligevel fik han da noget i gang, så han kunne bearbejde træet på en lettere måde. Han lavede også vinduer og døre til byggerier, men først efter 1920, hvor der kom elektricitet til byen, blev det til et rigtigt maskinsnedkeri. Jeg mener at kunne huske, at han havde arbejdet ved omkring 50 byggerier, og hvis vi tænker os, at der skulle ti vinduer og ti døre udvendige og indvendige, så har han da lavet 500 vinduer og 500 døre i den tid, han virkede i Horsens. På et tidspunkt lavede han en fin drejebænk, som kunne trækkes af motoren. Den gamle drejebænk overtog Martin Olesen.

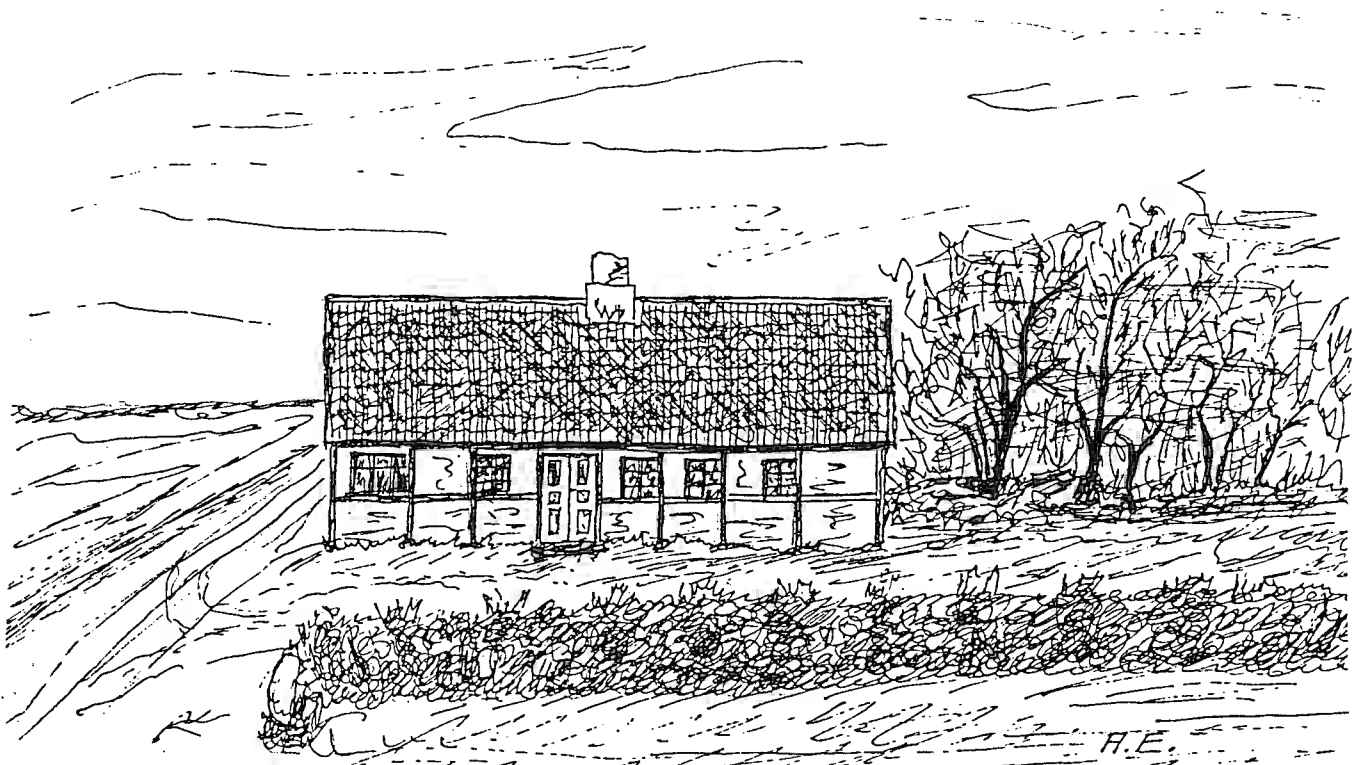
Martin Olesen:

Han havde en årrække været ansat ved Hovedgården som altmuligmand. Nu havde han bygget sig et lille hus omtrent henne ved Vestre Mølle, hvor han havde et lille værksted. Han reparerede lidt for folk, men især kunne han lodde med tin. Når bøndernes gamle spande eller mælkejunger blev utætte kom de til Martin med dem, for at han kunne

lodde dem tætte. Han var en lun mand af få ord. Engang kom der en gårdmand til ham med en spand, der var utæt. Gårdmanden spurgte: Hvornår lodder du, Martin? Når bolten er varm, var hans svar, så var den samtale forbi. Men som sagt overtog Martin Olesen fars gamle drejebænk, så han også kunne lave drejearbejde, f.eks. drejede han kommode- og skabsklodser til far. Far lavede efterhånden møbler af egetræ, såsom spisestuer og soveværelser med alt, hvad der hørte til, også disse malede far selv.

Nu er vi kommet så langt hen, at det ikke mere er omkring 1900, vi bevæger os, så jeg vil slutte mine erindringer omkring "Håndværkere i Horsens"

Anker Engqvist

Smedie- og Snedkerværksted i Horsens År 1900.
efter gl. tegn.

Da man havde 40 års jubilæum i Rærup Brugsforening

Vi har lånt et udklip, der fortæller om jubilæet i Rærup Brugsforening i 1935. Brugsforeningen startede i 1895 og blev lukket i 1980.

Hst.

Søndag den 8. december kunne Rærup Brugsforening pr. Vodskov fejre 40 års dagen for sin tilblivelse, og udadtil markerede man det ved at pynte "Brugsen" festligt med guirlander. Om aftenen havde Brugsforeningen indbudt medlemmerne til fælles kaffebord, forevisning af F.D.B.s chokoladefilm og dans på afholdshotellet i Vodskov.

Formanden Chr. Urth bød velkommen til forsamlingen og nævnte specielt gæsterne: Kredsrepræsentant i F.D.B., Søren Rugholm, Taars, forretningsfører Alf. Andersen, F.D.B, Aalborg og red. Milling.

Der har aldrig tidligere været fest i foreningen, oplyste formanden, og han ville nu håbe, at man måtte få nogle gode og fornøjelige timer i hinandens selskab.

Lærerne Ersted og Petersen fremdrog derefter forskellige interessante træk fra Brugsforeningens barndom. Læbæltet om Aalborg var årsag til, at man dannede Brugsforeningen, idet høkeren i Rærup jo ikke måtte handle med andet end "Høkerverer", og da konkurrenterne i nabobyerne opdagede, at han handlede med "forbudne" varer, meldte de ham til myndighederne. Dette vakte befolkningens harme, og man dannede en Brugsforening. Daværende lærer Nymark var sjælen i foretaget. Man optog et lån på 1000 kr., og efter at have meldt sig i Fællesforeningen og antaget Kristiansen som uddeler til en løn af 6 1/2 % + 25 kr. til lys og varme - og for at holde medlemmerne med tobak og tændstikker i udsalget - kunne man begynde forretningen.

Der følger nu gode og onde dage for foreningen med skiftende bestyrelser og uddelere, indtil krigen udbrød i 1914 og vendte op og ned på mange ting og forrykkede tingenes og varernes værdi; Mange købmænd gik "rabundus", om ikke i selve krigstiden, så i den tid, der fulgte efter. Ikke sådan med Rærup "Brugs"; den klarede stolt skærene - takket være den gode og dygtige ledelse og solide basis, som

et sådant andelsforetagende altid hviler på. Formanden var jo den samme som i årene forud, og som man heldigvis har endnu.

Som sagt, der var jo en tid, da det var småt blandt folk med penge, og det var ikke nemt at være købmand eller uddeler. Vi havde imidlertid en dygtig uddeler i Nielsen, nu Ø. Brønderslev, og det skyldtes sikkert også ham for en stor del, at vi klarede den tid, som vel var en af de allervanskeligste tider, handelen og vi alle har kendt. Der skulle ikke så lidt forstand og smidighed til at balancere mellem folk, som ville have kredit, og de, som ville have penge. Nu hed det jo i lovene, at al handel skulle ske mod kontant, så Brugsen som sådan kunne ikke give kredit; men uddeleren kunne selvfølgelig give privat kredit, så langt hans evne og vilje strakte. Nielsen klarede som sagt den vanskelige tid, foreningen var vel tjent med ham og hans venlige frue med det lyse humør.

I 1928 søgte og fik Nielsen stillingen som uddeler ved den store brugsforening i Øster Brønderslev. Vi måtte sige det afholdte uddelerpar farvel og tak og ønskede dem lykke til - vi fik, hvad vi havde tilgode, om de var så heldige, var ikke helt sikkert. Så kom nogle spændende dage, hvor vi skulle vælge ny uddeler. Henriksen og Bechgaard kørte rundt i Vendsyssel med bestyrelsen for at se på "Uddeler" - det var en smuk og fornøjelig tur i det dejlige sommervejr, men ellers gav den ikke noget resultat - man kunne godt være blevet hjemme, for flertallet i bestyrelsen blev i det afgørende øjeblik enige om vikaren, man havde, nemlig Pihlmann. Det er måske for tidligt endnu at bedømme hans virksomhed, da han står midt i gerningen, men jeg tror dog, udtalte lærer Petersen, at vi kan være enige om, at han er forretningsmand om en hals - et af hans mest brugte udtryk er: "har vi det ikke, kan vi skaffe det". Det kan tillige konstateres, at forretningen er gået jævnt og solidt fremad i de senere år, og den har givet et smukt overskud. Når vi kan købe de bedste varer til den billigste pris og så endda få 12-14 % i overskud, som vi har fået i den senere tid, så forstår vi, hvilken betydning Brugsen har, og at der er grund til at feste. Og lad os så glemme alle småtterierne, og har nogen somme tider lidt at klage over - det kan ske i de bedste forretninger - så tal med uddeleren om det. Når forældre sender deres lille dreng eller pige i Brugsen efter sukker, margarine, rosiner eller hvad - så tænker man jo ikke

på den store virksomhed, der ligger bagved; men aflægger man et besøg på F.D.B.s lager i Aalborg, så bliver man imponeret.

Nu har vi gjort et lille rend i Brugsen gennem 40 år, og jeg vil slutte med en tak til vor dygtige formand gennem de fleste af disse 40 år, og så vil jeg ønske fortsat fremgang for foreningen i årene, som kommer; men for at det kan ske, må alle vi medlemmer stå sammen om vor Brugs - ikke alene på en festdag som denne, men også til daglig. Rærup Brugsforening leve!

Formanden, Chr. Urth, oplyste, at foreningens omsætning, som det første år var 10.218 kr., i året 1934 har været 113.178 kr. Omsætningen de 40 år har været 1.936.850 kr., og i overskud er udbetalt 162.933 kr. Bygningen er opført i 1897, og siden er den udvidet adskillige gange; men den kunne jo nu trænge til en udvidelse igen. Formanden mindedes derefter de første pionerer og udtalte en tak til nulevende P.M.Nielsen, der er tilbage af disse. Han rettede derefter en tak til medlemmerne for den tillid, de har vist ham og foreningen gennem de mange år. Han ville håbe, at Rærup Brugsforening må fortsætte i samme spor i fremtiden, nemlig under selvstændighed og ansvar.

Forretningsfører Alf. Andersen påpegede den mægtige udvikling, der er sket gennem de 40 år inden for brugsforeningsbevægelsen, og han dvælede derunder særlig ved F.D.B.s mægtige udvikling. Taleren sluttede med at takke for godt samarbejde gennem de 40 år, specielt vil han takke uddeler Pihlmann som den, F.D.B har at gøre med til daglig.

Kredsrepræsentant Søren Rugholm bragte F.D.B.s hilsen og lykønsning. Han fremhævede betydningen af, at en brugsforening vælger en dygtig bestyrelse og en dygtig og ærlig andelsmand til uddeler. Desuden bør bestyrelsen være vågen over for kreditsspørgsmålet, og det gør den bedst ved at tage noget af ansvaret - f.eks. halvdelen. Mange brugsforeningsvedtægter trænger også til revision, og kredsrepræsentanten påpegede også betydningen af, at uddeleren lønnes efter mønster-kontrakten, som burde indføres i hver brugsforening i landet. Han ville anbefale Rærup Brugsforening at tage disse ting under overvejelse. Konsolideringen bør man også ofre opmærksomhed. Til

slut anbefalede repræsentanten medlemmerne at købe alt i deres egen forretning, Brugsforeningen.

Formanden rettede en tak til fhv. uddeler Nielsen for 15 års arbejde i Rærup Brugsforening, og ligeledes en tak til den nuværende uddeler Pihlmann.

Redaktør Milling frembragte også sin lykønskning, og efter at have berørt forskellige forhold sluttede han med bemærkningen om, at det jo havde været rart, om man havde givet "Fødselsdagsbarnet" - Brugsforeningen - en "ny klædning" i fødselsdagsgave, men det havde glædet ham, at høre formandens udtalelser, som sikkert må betyde, at han har noget i sin pose, og Brugsen vil nok inden længe få disse tiltrængte klæder, nemlig en ny og mere tidssvarende brugsforeningsbygning.

Endnu flere havde ordet, og der blev talt både for formand, bestyrelse og uddeler m.fl.

Til slut takkede uddeler Pihlmann for den anerkendelse, der var bleven ham og hans hustru til del, men han ville dele noget af denne med sit personale, som han samtidig ville rette en tak til.

Salen blev nu ryddet, og deltagerne fulgte med spændt opmærksomhed fremvisningen af F.D.Bs både morsomme og belærende chokoladefilm. Til slut svang man sig i dansen, og festen gik alt i alt på en sådan måde, at den nok længe vil blive mindet med glæde af medlemmerne.

A. - g.

Kongevejen og Skarvad

Flere Kongeveje gik gennem Horsens-Hammer, nemlig Aalborg-Hjørring-vejen, Sæbyvejen og Halsvejen. Halsvejen startede ved Kinnerupgård, gik lidt norden om Langholt og videre til Hals. Den er måske anlagt som vej for militære forsyninger fra Frederikshavn til Hals. Den Kongevej, der omtales her, er den gamle Hjørring-vej. Artiklen er skrevet af Mogens Gregersen, der er forstander på ungdomsskolen i Hammer Bakker (Skeldal).

Hst.

Den kendte lokalhistoriker postmester Carl Klitgaard, Hjørring udgav i 1936 en bog om Vendsysselske veje fra middelalderen og til 1860. Denne beretning, Niels Hedins "Hammer Bakker" fra 1931, samt flere småoplysninger ligger til grund for denne artikel.

Før hovedvejen mellem Hjørring og Sundby stod færdig o. 1850, var den eneste færdselsåre mellem de 2 byer, og altså det centrale Vendsyssel, "Kongevejen". Alle gamle hovedveje kaldtes kongeveje, vel-sagtens fordi kongen benyttede dem, når han skulle besøge områderne.

Kongevejen gik fra Nørresundby (Sundby) østover mod Vodskov, umiddelbart syd for Hammer Bakker drejede den mod nord og deltes i 2 grene, en mod Sæby og en mod Hjørring. Vejen snoede sig gennem Hammer Bakker, her vidner mange hulveje og kløfter stadig om lange tiders trælsomme transportmuligheder. Videre løb vejen forbi herredets ældste kirke, Hammer, og præstegården (Hammergård), ud på det flade land forbi Sølgårdene og gennem den østlige del af Ajstrup sogn til herredsgården ved Skarvad, derfra til Jerslev Bro over Ryå videre mod Hjørring gennem Hvilshøj, Ø. Brønderslev og Serritslev.

Der findes utallige klager over og beretninger om vanskeligheder, med at komme over broer og lavtliggende strækninger. Netop stykket fra Hammer Bakker til Skarvad var forholdsvis lavtliggende hele vejen. Hele dette stykke skal her beskrives.

Vejen gik fra Hammer kirke i bugter ned over Præstegårdens jord, området kaldtes Hammer Søle, søle betyder blød og moradsagtig jordbund. Sølgård anlagdes her før 1625, som en afbyggergård fra Præstegården. Der findes i dag 4 Sølgårde. I matriklen 1644 omtales bedestedet (upriviligeret kro) "Bi-lidt" for første gang. Kroen blev lavet for at aflaste Præstegården for de mange rejsende, som man siden

katolsk tid havde forpligtigelse til at beværte og huse. Kroen nedlagdes o. 1850, da vejens betydning ebbede ud. På strækningen over Ajstrup Hede fandtes ingen bebyggelse. Ved Skarvad fandtes et hus. Carl Klitgaard antager, at det lå nord for vadet. I 1688 var det et bol med hrtk. 1-2-1-0, og det tilhørte herregården Vraa. Netop dette faktum muliggør efter min mening, at det var det hus, vi i dag kalder Holmen (Sølgårdvej 101). Vraa ejede hele Ajstrup sogn. I 1977 lå der et hus umiddelbart syd for vadet, og det var måske huset, hvori Søren Christensen og Henrik Troelsen Stikirend drev deres upriviligerede kro, velsagtens en slags smugkro, omtalt som Skarvad kro. Her kunne man få sig en forfriskning efter den hårde tur over Ajstrup Hede og Hammer Søle. Der kunne nemt være gået et par timer, siden man forlod Bilidt, for en dagsrejse med vogn regnedes i de tider til 4 mil (ca.30 km), hurtigere var det selvfølgelig at rejse på hesteryg.

I Nakkebjerg i Hellum anholdtes i 1682 en tiggerdreng. På sig havde han 5 daler og en snustobaksdåse, som han havde stjålet fra en mand, der sad hos Mikkels i "det røde hus" i Sundby (gæstgiveri). Drengen betalte 9 skilling for at køre med en mand fra Sundby til Nakkebjerg, og i Skarvad havde han flottet sig med tobak for 4 skilling, brændevin for 2 skilling og han købte også 1/2 kande øl for 2 skilling. Hvorledes det senere gik drengen berettes der intet om, men sagen kom for Jerslev Herreds ting d. 16. november 1682. Dreng i denne forbindelse er nok mere en standsbetegnelse end en aldersbetegnelse, han kan udmærket have været voksen.

I 1700 var kromanden en præstesøn fra Thy, han blev kaldt student og hed Kjeld Andersen, han blev måske kaldt student, fordi han kunne kunsten at læse og skrive, han blev senere degn i Jerslev. I 1726 var kroholderen enke Johanne Mortensdatter, om der også efter dette tidspunkt holdtes kro ved Skarvad må stå hen i det uvisse, i alt fald nævnes der ikke flere kroholdere.

Der fandtes ingen bro over åen ved Skarvad, kun et stenbelagt vadested. Skarvad er nævnt allerede 1500, da Vrejlev kloster bemægtigede sig nogle engarealer i området. Det første vidnesbyrd der findes om vadestedets beskaffenhed, er fra Jerslev Herreds tingbog i 1639. Der fortælles at "groben" ikke var rensat op vest for vadet, derfor oversvømmedes vadestedet. I 1682 lod amtsskriveren på Aalborghus

Skarvad reparere for 120 rigsdaler, et betragteligt beløb dengang. Han tvang bønderne i sognene Vrensted, Thise, V. Brønderslev og Ser-ritslev til at betale omkostningerne. Sandsynligvis var det ikke en reparation, men anlæggelsen af den første loftbro (luftbro), der her er tale om. I 1706 sender Peder Thomsen Kjærulf på Hvilshøjgård nemlig en ansøgning:

Da der i Kjær Herred var et langt vad, Skarvad kaldet, hvorover der kun var en lille forfalden bro, og da samme vad nu i løbet af nogle år var blevet så dybt og farligt formedelst overflødigt vand, som ikke kunne få sit fulde løb under broen, hvorover vasen (opkastet jord), som af herredsbønderne være lagt, var ganske bortskyllet og mineret, så at de rejsende, i særdeleshed om vinteren og i stærk tøbrud, kun med stor besværing og livsfare kunne komme over".

Peder Kjærulf tilbød at bygge en ny bro og sørge for at forholdene kom i orden. Han tilbød også at vedligeholde 2 broer på Sundby-Sæbyvejen. For ulejligheden forlangte han en skæppe byg af hver gård, og af de huse, der havde hest og vogn, forlangte han halvdelen, så længe han og hustruen levede. Med det antal huse og gårde, der var i Kjær Herred, ville det alene for dette herred indbringe Peder Kjærulf ca. 75 tdr. byg årligt, en anseelig dyngge korn. Sagen blev anbefalet, men blev alligevel ikke til noget, for i 1913 blev broen fornyet efter ordre fra stiftsamtmand Rud. Gersdorff. Skarvad blev igen lavet til et stenbelagt vad, 9 favne langt og 3 favne bredt, altså ca. 16x5,5 m.

D. 30. september 1713 bestemte man på Kjær Herreds ting, hvordan herredets bønder skulle bære byrderne ved anlæggelsen, noget tilsvarende blev sikkert bestemt i Jerslev Herred.

Hver gård i Aaby, Biersted, Ulsted, Horsens og Hammer sogne skulle levere 2 læs sten, ialt ca. 200 læs, sandet skulle Ø. og V. Hassing sognemænd sørge for, Sundby, Hvorup og Sulsted skulle hjælpe med stenpikningen og de store stens placering, medens Ajstrup og Hals sogne skulle betale herredets part af brolæggerens løn (halvdelen, Jerslev herred betalte resten). Det viste sig, at man var nødt til at lave en lille loftbro for at vandet ikke skulle skylle vadet væk, dette skete i 1725. I 1807, da vi møder det næste vidnesbyrd, er der bygget en rigtig loftbro over Skarvad. D. 26. oktober 1703 vedtog man på Kjær Herreds ting følgende inddeling m.h.t. vedligeholdelse af det omtalte stykke af Kongevejen.

I vejsynsакten af 14. dec. 1725 oplyste vejmaster Thomas Kjørulf: Fra Skarvad og syd på havde Ø. Hassing sogn sit skifte, dette kunne repareres med sand, som kunne fås på stedet. Dernæst havde Horsens sogn sit skifte, her var forholdene ligesådanne, det samme gjaldt næste skifte, som Ajstrup var ansvarlig for. Sulsted skulle holde vasen over Kokærdsdam, det var ondt nok, det behøvede både ris og lyng, fordi der mange steder var moradsig bund. Kokærdsdam er et ukendt stednavn, men det må have ligget o. sognegrænsen og sydpå. I andre sammenhænge stødes på navnet Kong Knuds dam i det samme område, det er sikkert det samme våde område, der er tale om. Det næste skift skulle Hvorup sogn vedligeholde, dette skifte nåede til Sølgård, det trængte hårdt til ris årligt. Fra Sølgård og til Hammer Præstegård var et stykke, som Sundby skulle holde, det var man lige-gyldige med, så de sidste 4 år havde vejmasteren selv bekostet vedligeholdelsen. Vejen skulle hvert år haveris, men dette stykke var blevet et dybt vad, som man ikke kunne komme over om vinteren for sne og is, derfor fik vejmasteren Mag. Jens Stampe i Hammer Præstegård til at afgive lidt jord, så vejen kunne lægges længere mod øst på hårdere bund. Derfor slår vejen lidt nord for Sølgård i dag et knæk, det nye skifte blev tildelt nogle mindre gårde og bol i V. Hassing at vedligeholde.

Som det foranskrevne viser, var det dengang som i dag en fællessag, at holde vejnettet i orden. Man ser ligeledes, at det forekommer særdeles velorganiseret. Omend med noget besvær og egen arbejdskraft og i visse tilvælde rede penge fungerede det vel tilfredsstillende efter datidens behov,

Mogens Gregersen

INDHOLDSFORTEGNELSE

Horsens-Hammer årbøger 1977-96

"Aften i bakkerne"	Thomas Olesen Løkken	1992
Arbejderbev. i H-H-området	Jens . A.Jensen	1994
Arbm. Fagf. jubilæum	Henry Christensen	1978
Bajerhuset og andre stednavne	Aage Th.Larsen	1992
Barn under krigen	Agnete Brittasius	1996
Da lyset kom til Vodskov	Joh. Høgsted Jensen	1996
De glemte spor	Hans Jørgen Kristensen	1986
En gevinst og herlighed	Hans-Jørgen Ottosen	1985
Feltflyveplads v/Vodskov	Svend Orla Nielsen	1994
Fiskeri ved Horsens-Hammer	Niels Hald	1978
Folkebladet	Egon Christensen	1995
Gadebelysning i Horsens	Anker Engqvist	1987
Gamle huse i Horsens sogn	M.Jeppesen	1983
Gjølbo-Karens tomt	L.Henriksen	1977
Gravsholt skole	Aage Th.Larsen	1981
Grindsted 1798	Johs.Høgsted Jensen	1983
Grindsted skole 250 år	Søren Blaxekjær	1984
Grindsted's historie	Kirsten Vesterby	1988
Hammer kirke	Johs.Høgsted Jensen	1982
Harald Branth	Erik Lottrup	1987
Henrik Stampe	Johs.Høgsted Jensen	1979
Henrik Stampes begravelse	Erling Fischer	1985
Hjemmet i Hammer Bakker	Lars Henriksen	1982
Horsens kirke	Niels Hald	1991
Horsens-Hammer avis		1990
Horsens-Hammer fattiggård	Anker Engqvist	1987
Horsens-Hammer Litteratur		1979
Huse og gårde i Horsens	Anker Engqvist	1995
Håndværkere i Horsens (1.del)	Anker Engqvist	1995
Håndværkere i Horsens (2.del)	Anker Engqvist	1996
Illegale Vodskov-tryk	Johs.Høgsted Jensen	1980
Indre Mission i Grindsted	Thomas Hovaldt	1991
Indre Mission i Horsens sogn	Immanuel Petersen	1989
Indre Mission i Vodskov	Thomas Hovaldt	1992

Jens A.Jensen, Langholt	Avisartikel	1992
Jernbaner gennem Vodskov	Johs.Høgsted Jensen	1991
Jul i Vodskov Missionshus	Uffe Nissen	1983
Karl Nielsen (gartner Karl)	Anker Engqvist	1991
Kommunesammenlægningen	Jens A. Jensen	1995
Kommunesammenlægningen	Johs.Høgsted Jensen	1991
Kongevej og Kirkevej	Thomas Olesen Løkken	1983
Kongevejen og Skarvad	Mogens Gregersen	1996
Kunstnere I Hammer Bakker	William Jessen	1977
Kunstnerliv i bakkerne	Renal Bache	1989
Langholt Afholdshjem	Anker Engqvist	1988
Langholt Hovedgård	Johs.Mortensen	1989
Langholt station og post	Anker Engqvist	1987
Langholt under krigen	Aage Th.Larsen	1980
Lægeforst. Bodil Hjorth	Gunnar Wad	1994
Lærere ved Vodskov skole	M.Jeppesen	1981
Løst og fast	Erling Fischer	1989
Magister Bendt i Hammer	Niels Hald	1979
Malthe Ahlmann, Langholt	Niels Hald	1979
Margrethe Jensen, lærerinde	M.Jeppesen	1977
Martin Holm	Martin Holm	1986
Mejerier i Horsens-Hammer	Niels Hald	1990
Mergellejet ved Kinnerup	Johs.Høgsted Jensen	1985
Missionshuset i Vodskov	Uffe Nissen	1982
Modstandsbevægelsen	Johs.Høgsted Jensen	1980
Møllerne i Horsens	Lydia og Jens Jensen	1981
Møllerne i Vodskov	Johs.Høgsted Jensen	1981
Niels Anesen	Niels Anesen	1988
Niels Halds selvbiografi	Niels Hald	1986
Niels Halds selvbiografi	Niels Hald	1987
Ryttertræfningen i 1953	Erik Lottrup	1994
Rærup Brugsforening	A. - g	1996
Sagfører A.Olesens begravelse		1993
Sagfører Anders Olesen	Johs.Høgsted Jensen	1993
Sagførerens gartner	Avisartikel	1988
Silkeskrædderen i Hammer Bakker	Anker Engqvist	1992
Skolebygninger i Vodskov	M.Jeppesen	1978
Skoleloven 1814	M.Jeppesen	1979
Skoler i Horsens sogn	Niels Hald	1990

Skomagerens Mine	Aalb.Amtstidende	1987
Skov og bebyggelse	Johs.Høgsted Jensen	1992
Slavekrigen i Langholt	Niels Hald	1977
Sogner.formand Simon Nielsen	Aalb.Stiftstidende	1978
Sognerådsforstanderskab	Niels Hald	1979
Svend Trine og Svend Wolle	M.Jeppesen	1984
Svendsgården	Carl Hald	1986
Tingstedet i Hammer Bakker	Johs.Høgsted Jensen	1981
Tove Anderberg	Johs.Høgsted	1985
Trafik m.m.	M.Jeppesen	1982
Vejviser Hammer sogn		1984
Vodskov Alderdomshjem 50 år	Avisudklip	1988
Vodskov by	Gottlieb Olesen	1990
Vodskov Bys historie	M.Jeppesen	1977
Vodskov kirke 50 år	Diakon Svarre	1989
Vodskov kirke 75 år		1984
Vodskov kirke	Arne Svarre	1981
Vodskov kirke, apsismaleriet	Johs.Høgsted Jensen	1988
Vodskov vandværk	Johs.Høgsted Jensen	1985
William Jessen	Bent Kragelund	1978
William Jessen	Erling Fischer	1983
Åndssvageforsorgen	Gunnar Wad	1984
Årene 1939-1945	M.Jeppesen	1980

Digte og sange

Aften i bakkerne	Thomas Olesen Løkken	1992
Dagens Cata-strofe	Erling Fischer	1982
Dagens Cata-strofe	Erling Fischer	1982
Dejlige klokker	fru Ersted	1977
Den bitte tysker	Sigurd Ersted	1992
Fremling, stands	Sigurd Ersted	1977
Hammer Bakker sang	Per Thomassen	1987
Hammer Bjerges natur	Thomas Olesen Løkken	1983
Horsens -sangen	William Jessen	1978
Horsens-Hammer kommune		1991
Indvielse af alderdomshjemmet	S.E.	1987
Institutionen	Lars Henriksen	1982
Midsommersang	Erling Fischer	1978
Rune til William Jessen	Erling Fischer	1983
Vodskov-valslen	Krista Dahl Jensen	1992

Horsens-Hammer Årbog 1996 ISSN 0106-5998. 20. årgang
Årbogen udgives af Horsens-Hammer Hjemstavnsforening
Formand: Knud Larsen
Renskrivning: Doris Nilsson
Redaktion: Johs. Høgsted Jensen
Tryk: Høgsted Print

Årbogen fås ved henvendelse til:
Johs. Høgsted Jensen, Møgelbjergvej 58, 9310 Vodskov

